

Zərifə Əliyeva - 100

Dünyada ən qiymətli nemət sağlamlıqdır deyirlər!
Və bəzən biz bunu sağlamlığımızı itirdikdən sonra dərinə dərk edirik.
El-oba, xalq üçün gərəklilərin insanları da belədir!
Onları itirdikdən sonra yerləri boş qalır, gözlərimiz daim axtarır-arayır...
Akademik Zərifə xanım Əliyeva xalqımızın qəlbində özünə yurd salmış gərəklilərin, fədakar, həm də təvazökar insanlardandır.

Ömrünü-gününi təkcə ailəsinə, övladlarına deyil, həm də insanların sağlamlığına həsr etmişdir. İnsanların gözüne nur, ürəklərə işıq bəxş edərdi...
Bir alim kimi daim arayıb-axtarmış, Azərbaycan üçün xarakterik sayılan göz xəstəliklərinin müalicəsi üçün uzun illər tədqiqatlar aparmış, üsul və vasitələr tapmışdır.
Zərifə xanım Əliyevanın həm də özünəməxsus həkim fəlsəfəsi, xəstələrə yanaşma metodu, prinsipləri olmuşdur.

Bütün bunları o, qələmə aldığı "Yüksək əqidə" kitabında həssaslıqla əks etdirmişdir.
Dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə bu il həm də akademik Zərifə xanım Əliyevanın yüz illik yubileyi qeyd olunacaqdır.
Şanlı yubiley ərəfəsində akademik Zərifə xanım Əliyevanın "Yüksək əqidə" (həkimlik etikası, həkimin ürəyinin və fikirlərinin paklığı) kitabından parçaları dərc edilir, onun əziz və unudulmaz xatirəsinə ehtiramla anırıq.

Bütün sənətlər yaxşıdır, lakin insanlara ən yaxını həkimlik sənətidir.
M.A.Kasirskinin müdrik anlayışına görə, "Gənc həkim həyatda əsasən iki - müvəffəq və qeyri-müvəffəq imtahan verir". Birinci - özündən razılıq, ikinci isə ruh düşgünlüyü təhlükəlidir. Bu imtahanların qarşısında durmaq, öhdəsindən gəlmək həkimin insani şəxsiyyətindən, mənəvi-etik tərbiyəsinin miqyasından asılıdır. Bu deyilənlərə əlavə etmək olar ki, tək gənc həkimlər belə imtahanlardan keçmirlər. Həyat, hətta təcrübəli, mənəviyyatı davamlı olanları da daima imtahan edir. Bu imtahan hər gün, hər saat olur. Bu imtahan müvəffəq çıxmaq üçün gərəklilərin və möhkəm daxili mənəviyyətə, dərin və hərtərəfli biliyə, qüvvəli xasiyyətə və insani böyük ürəklə sevməyə qadir olana.

Həkim etikasının elementar qaydalarını tapdalayanda müəyyən "yatrogen" adlanan xəstəlik başlaya bilər. Bu, çox vaxt yüksək hissiyyəti olan insanlarda baş verir. Bunun səbəbi odur ki, həkim xəstəliyin nəticəsi haqqında lazım olmayan izahatlar verir, xəstə bilir ki, bu diaqnozla onların "axırı yaxşı qurtarmır". Yatrogen xəstəlik əsas xəstəliyin üzərinə əlavə olaraq ümumi vəziyyəti ağırlaşdıraraq yeni patoloji simptomların inkişaf etməsinə və ümumi vəziyyətin ağırlaşmasına səbəb olur. Belə bir hadisə mələmürdür ki, onda stenokardiya var. Bir neçə gündən sonra xəstə ağır vəziyyətdə xəstəxanaya düşür. Bir neçə gündən sonra yataqlaşır ki, ona elə gəlir ki, köksündə həqiqətən oğrəb oturub.

Həkimin ehtiyatsızlıqla söylədiyi fikir xəstəyə olduqca zərərli təsir göstərir. Elə bu, bizim fikrimizcə, tamamilə "yatrogen" termininə uyğun həkimin fikirləşmədən, ehtiyatsızlıqla söylədiyi sözün insana zərərli təsiri.

Təsədüfi deyil ki, 40 ər öncə İran həkimləri söyləyirdi ki, üç müalicə üsulundan biri olan söz, onlardan hazırlanmış dərmanlar və biçaq ilə bir cərgədədir.

XIX əsrdə yaşamış məşhur rus klinisisti M. Y. Mudrov elan etmişdi ki, "Elə ruhi dərmanlar var ki, psixologiyadan və əksərən müdrik elmdən götürülüb bütün bədəni müalicə edir. Söz ustalıqlı ilə qəmginə təsəlli verərsən, insanın hirsini yumşaldarsan, səbrsizliyi sakitləşdirərsən, qudurmuşu dayandırarsan, həyasızı qorxuzarsan, fəqirə cəsərtli edərsən, gizli söz saxlayanın ürəyini açarsan, özündən çıxanı xeyirxah edərsən. Söz ustalıqlı ilə insanlara xəstəliyə qalib gəlmək üçün onların iradəsini, ruhunu möhkəmləndirir, ümidini artırıb xəbərlər verirsiniz.

Lakin müalicə prosesi əsasında sözün mahiyyəti empirik xarakter daşıyır. Məşhur alim M.P.Pavlov sözün mahiyyətini çox yaxşı əsaslandırır: "İnsan üçün söz real qıcıqdır, özü də bu, elə hərtərəfli, böyük həcmdir ki, heç bir ayrı qıcıq ilə müqayisə olunmaz... Yetkin adamların həyatı boyu bütün daxili və xarici qıcıqlar beyinin böyük yarımkürələrinə gələn qıcıqlar ilə əlaqəlidir. Söz də adi qıcıqlar kimi orqanizmdə reaksiya əmələ gətirir".

Biz hamımız öz şəxsi təcrübəmizdən yaxşı bilirik, xəstə həkimin hər sözünü acağızlaqla dinləyir. Eyni zamanda bunu da bilir ki, xəstənin yanında tibbi termin işlədilməsi onun əhvalının pozulmasına

Əvvəlki qəzetin 29 mart və 4, 6, 14, 15, 27 aprel saylarında

Akademik Zərifə xanım Əliyeva

Yüksək əqidə

(Həkimlik etikası, həkimin ürəyinin və fikirlərinin paklığı)

səbəb ola bilər. Həkimin ehtiyatsız söylədiyi söz xəstəliyə gətirib çıxara bilər. Tibb işçisinin mənəviyyəti ondan ibarətdir ki, o, xəstəni müayinə edib xəstəliyin mahiyyətini, rejim qaydasını ona başa salıb müalicəni təyin etsin. Bunu isə hörmətlə, ehtiyatla, mehribanlıqla, xəstəni narahat etmədən, hər sözü fikirləşmə-fikirləşmə, götür-qoy etdikdən sonra söyləyir. Ağır, müalicəsi çətin olan xəstəyə yalan söz kömək etmir, inandırıcı və əhvalını yaxşılaşdırıcı sözlərlə onun fikirlərini və hissiyatını sabahkı günə yönəltmək lazımdır.

Çox yayılmış "Həkim qeydləri" broşurasında Veraseyev boyuna belə alır: "Əvvəllər mən elə sadəlövh və düzünüqulu idim ki, xəstə mənəndən inadkarlıqla tələb edəndə düzünü söyləyirdim. Ancaq illər keçdikcə tədricən başa düşdüm ki, həqiqətən xəstə doğrunu bilmək üçün çalışır inandırırsın ki, ölümdən qorxmur. Bu o deməkdir: "Əgər ümid yoxdursa, yalanı elə de ki, mən inanım".

Şübhəsiz, həkimin işi mürəkkəb, təzadlı, son dərəcə tələbli, məsuliyyətlidir. Bizim sənətimiz belədir ki, yüksək keyfiyyətli müalicə əldə etmək üçün həkim öz xeyirxah işinə həmişə vicdan və məsuliyyətlə yanaşmalıdır, ayrı cürə yanaşmaq ağılaşmazdır. Mənim zənnimcə, xəstəyə tez, düzgün diaqnoz qoymaq, şübhəsiz, çox qiymətliyədir. Lakin bu, əsas şərt deyil. Əsas məsələ xəstəni dinləməkdən, onu ürək ilə başa düşməkdən, hərtərəfli kömək etməkdən ibarətdir. Ancaq bundan sonra həkimin mövqeyi möhkəmlənir, çoxlu fiziki və mənəvi qüvvə sərf edərək xəstəliklə mübarizə aparır və insanın həyata qayıtmasına müvəffəq olur.

Məgər nəsilədən-nəslə həkimlərin içdiyi "Hippokrat andı"nın yükse insənpərvər mənası da bunda deyilmi? Xəstəlik fiziki cəhətdən nə qədər mürəkkəbdirsə, xəstənin ruhi aləmi də bir o qədər incə, nazik olur. Kömək etmək və onu qala kimi möhkəmlətmək üçün həkim ürə-

yinin atəşini və öz gücünü əsirgəməməlidir.

Sənətimizin mənəviyyəti, əgər həqiqətən mənəvidirsə, həkimin sərf etdiyi sözi deyil, bu sözin nəticəsini obyektiv qiymətləndirməyə kömək edir. Əgər bunlara etik ölçülərlə yanaşsaq, o zaman həkimlik fəaliyyətinə verilən kinayəli və hərtərəfli qiyməti aradan qaldırmaq olar.

Onun başqa göstəricisi - həkimin xarici görünüşüdür. Həkimin qəmgin, qaşqabaqlı, üzgün sifəti xəstəni də ruhdan salır. Xəstə dərindən sərik olanı gözlədiyi halda ürək sıxıntısı, gülür üz, xoşhalıq gözlədiyi halda tələskənlik, onun halını başa düşmək əvəzinə əsnəməklə qarşılaşır. Nəticədə xəstənin psixoloji vəziyyətinə böyük zərər olur.

Tibb kollektivində və ümumiyyətlə, hər bir əmək kollektivində olan əxlaqi-mənəvi tərbiyənin, tibb işçilərinin bir-birinə xoş münasibətinin olmasının da əhəmiyyəti az deyil. Görün "xeyirxahlıq", "xoşhalıq", "səmimilik", "xoşsifətlik", "vicdanlılıq", "ürəkcaqlılıq", "güclü üzlülük" kimi anlayışların nə qədər gözəl, dərin mənası var. Əgər tibb kollektivində, cəmiyyətdə bunlar yoxsa və ya zəif təzahür olursa, xəstənin vəziyyəti pisləşir. Çox əfsus ki, hələ də həkimlərin arasında bəzən özü haqqında yüksək fikirlənən, xəstənin vəziyyəti pisləşir. Çox əfsus ki, hələ də həkimlərin arasında bəzən özü haqqında yüksək fikirlənən, xəstənin vəziyyəti pisləşir. Çox əfsus ki, hələ də həkimlərin arasında bəzən özü haqqında yüksək fikirlənən, xəstənin vəziyyəti pisləşir.

Hər bir zəhmətkeşin sağlamlığı başqa faktorlarla yanaşı, ilk növbədə onun bilavasitə çalışdığı kollektivdə olan insani münasibətlərdən asılıdır. Əlbəttə, sağlam mühit olmasının üçün texniki təhlükəsizlik və zəhməti qoruyan başqa qaydalarla dəqiq riayət olunmalıdır, bundan əlavə həmin kollektivdə bütün vəzifələrdə çalışanların davranışından, kollektivdə olan psixoloji iqlimdən çox şey asılıdır. Bunlar hamısı əsasən müdiriyyətin mənəvi səviyyəsindən, elementar etika mə-

dəniyyətindən və təşkilatda əxlaqi tərbiyə işlərinin düzgün təşkil edilməsindən asılıdır.

Bizdə çox vaxt belə hadisələrə rast gəlinir, zəhmətkeş kollektivdə iqlim son dərəcə "qəzəbli", həkimlər isə kənarında dayanıb. Belə vəziyyətdə həkim irəli durmalı, növbəti məsləhət verməli, eyni zamanda kollektivin höyəcanını aradan qaldırılması və onun artmasının qarşısını almaq üçün konkret tədbirlər görməlidir.

Bu sahədə həkim məsuliyyəti problemi həl olunmamış qalır, bu isə bizim fikrimizcə, vacib məsələdir.

Moskva şəhərində böyük sosial-psixoloji müayinə aparılıb. Bir sıra idarə və müəssisələrdə aşkar olunub ki, iş vaxtının 15%-i müxtəlif konfliktlərdən və konfliktdən sonra yaranan narahatlığa sərf olunur. İnsanın əhvali-ruhiyyətini pozmaq və onu bütün günü müvazinədən çıxarmaq üçün bir neçə saniyə kifayətdir.

İnsanın əhvali-ruhiyyəsinin dəyişməsi tək istehsalata ziyan ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda cəmiyyətə, başqa adamlara, xüsusilə ailə münasibətinə mənfi təsir göstərərək insanların tərbiyəsini pozur.

Ona görə də cəsərtlə demək olar ki, kollektivdə olan psixoloji iqlim, sağlam mühit həkim fəaliyyəti üçün çox mühümdür. Bu haqda düşünməyə dəyər.

Demək olmaz ki, həkim səhvlərini tamamilə aradan qaldırmaq mümkündür. Lakin hər konkret hadisə zamanı görünür məlum obyektiv və qeyri-obyektiv şəraitdə bu səhvdən qaçmaq olar. Elə bir həkim tapılmaz ki, o, vicdan təmizliyi ilə desin ki, həkimlik fəaliyyəti zamanı heç bir səhv etməmişdir. Səhv buraxandan sonra onu gizlətmək olmaz.

Ancaq mənəvi cəhətdən zəif, boşboğaz adamlar öz səhvlərini boyunlarına almağa qorxurlar. Səhvini etiraf etmək o deməkdir ki, həkim özündə güc tapıb əzab içərisində əziyyət çəkən xəstələrə təzliklə və qotiyətlə kömək etməyə, öz səhvini düzəltməyə can atır.

Ən təhlükəli və dəhşətli odur ki, öyninə ağ xalat geymiş həkim laqeyd olsun. Həkim insanlardan özünü ayırmamalı, özünü sevən, laqeyd insan olmamalıdır. Bunun əksini Tolstoy "qəlb əclafığı" adlandırır. Laqeydlərə qarşı mübarizənin iki cəhəti var. Söhbət birinci ondan gedir ki, insan özünün on qiymətli olan həyatını etibar etdiyi laqeyd həkimə qarşı mübarizə, ikincisi isə vətəndaş olan həkimin qəlbindən, davranışından laqeydliyi, mənfiyyəti, amoral əlamətləri çıxartmaq.

Təbii ki, zəhmətkeş kollektiv - həkimlərin tərbiyəçisi, onların mənəviyyətini - mətinliyini - iradəliliyini aşılayan yerdir. Burada həkim işləmək öyrənir, mənəviyyətini, sənətini, biliyini zənginləşdirir, sağlamlığını itirmiş insanları həyata qaytarmaq üçün öz sağlamlığını belə əsirgəməməyə çalışır. Bir sözlə, yüksək mənəvi keyfiyyətləri öyrədir. Elə ona görə də hər tibb işçisinin mənəvi paklığı səhiyyədə mənəvi-psixoloji iqlimi, onun mənəvi-əxlaqi potensialını təşkil edir.

Böyük iftixar hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, biz mənəviyyətin təzahürü olan sayılı səhiyyə kollektivlərindən, vətəndaşlarımızın sağlamlığının keşiyində duran çoxminli səhiyyə işçiləri ordusundan danışıraq. Eyni zamanda böyük təvəssüf hissi, ürək ağrısı ilə demək olar ki, hələ də özünün mənəviyyətsizliyi, hərəketləri və əməlləri ilə bizim şəxsi və özünəməxsus hörmətli sənətimizə xələf gətirən həkimlərə rast gəlinir.

Mənəvi tərbiyəni yaxşılaşdırmaq üçün meydana çıxan ən xırda maneələri belə tezliklə aradan qaldıraraq sağlamlıq keşiyində duran əmək kollektivlərinin həyatından onları rədd etmək lazımdır. Həkim hansı cəmiyyətdə, hansı ölkədə yaşayarsa, o, "Hippokrat andı"na sadiq qalmalıdır. Qanunauyğun olaraq "Hippokrat andı" həkimlərin həyatında və iş fəaliyyətində ali qanuna çevrilir.

Mən həmişə böyük bir həyəcan ilə, bizim zəhmətimizin amalı olan "Hippokrat andı"nı təkrar edirəm:

- Yüksək həkim adı olaraq, həkimlik fəaliyyətinə başlamaqla təntənəli surətdə and içirəm;
- bütün bilik və gücümü insanın sağlamlığına qorunmasına və yaxşılaşmasına, müalicə etməyə və xəstəliklərinin qarşısını almağa, cəmiyyətin xeyrinə harada olarsa, orada ləyaqətlə, vicdanla çalışacağam;
- tibbi yardım göstərmək üçün hər zaman hazır olacağam, xəstə insanlara qarşı diqqətli, qayğıkeş olacağam, həkim sirrini qoruyacağam;
- daima öz tibbi biliklərimi təkmilləşdirərək, həkimlik məharətimini artıraraq tibb elmini və təcrübəsinə inkişaf etdirəcəyəm;
- xəstənin mənəfi tələb edəndə sənət yoldaşlarıma məsləhət üçün müraciət edəcəyəm və özüm də yoldaşlarıma həmişə məsləhət və köməklərim ilə hazır olacağam;
- vətən təbabətinin xeyirxah ənənəsini qoruyub inkişaf etdirəcəyəm, həmişə həkimin yüksək adını yadında saxlayaraq, xalq qarşısında məsuliyyət daşıyacağam.

Bu anda bütün həyatım boyu sadiq qalacağam.